

Rodos arpalıklarına gönderildi. 1671'-de hacca gitmesine izin verildi. Dönüşünde Kudüs kadılığında bulundu (1672-1674). Bu görevden ayrıldıktan sonra Bursa'da oturdu ve kendisine Birgi ve Mudanya, 1677'de de Gemlik kazası arpalık olarak verildi. Yirmi yıla yakın süren mâzuliyet hayatını geçirdiği Bursa'da 22 Safer 1092'de (13 Mart 1681) vefat etti. Kabri, Bursa'da Pirinç Hanı arkasında yaptırmış olduğu mescid yanındaki türbededir.

Esîrî Mehmed Efendi'nin *Câmi'ü'd-de'âvî ve'l-beyyînât* (Süleymaniye Ktp., Amcazâde Hüseyin Paşa, nr. 242) adlı eseriyle fetvalarını ihtiva eden *Hulâşateyn fi'l-fetâvâ* (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 941) adlı bir fetva mecmuası bilinmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Muhibbî, *Hulâsatü'l-eşer*, III, 482-487; Abdurrahman Abdi Paşa, *Vekâyi'nâme* (haz. F. Çetin Derin, doktora tezi, 1993), İÜ Ed.Fak. Genel Kitaplığı, nr. TE 98, s. 101, 131-132; Nâimâ, *Târih*, VI, 92-93, 389; Silâhdar, *Târih*, I, 160, 221-222; Şeyhî, *Vekâyi'ü'l-fuzalâ*, I, 239-240, 478-479; Râşid, *Târih*, I, 22; *Devhatü'l-meşâ-yih*, s. 69-70; *İlmiyye Salnâmesi*, s. 477-480 (fetvalarından üç örnek verilmiştir); Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/2, s. 477-478; Danışmend, *Kronoloji*, III, 393-394, 536.

MEHMET İPŞİRLİ

ESİRÜDDİN el-EBHERİ

(bk. EBHERİ, Esirüddin).

ESKİ AHİD

(bk. AHD-i ATİK).

ESKİ HARFLERLE BASILMIŞ TÜRKÇE ESERLER KATALOĞU

M. Seyfettin Özege'nin
(ö. 1981),

1729-1928 yılları arasında basılmış
Türkçe neşriyata dair
bibliyografik eseri
(bk. ÖZEGE, M. Seyfettin).

ESKİ İMARET CAMİİ

İstanbul'da
Fâtih Sultan Mehmed tarafından
kiliseden çevrilen bir cami.

Fatih kazasına bağlı Haydar mahallesinde Atatürk bulvarı ile Haliç'in Mar-mara'ya açılan tarafına hâkim bir yamaçta bulunan Eski İmaret Camii (İmâ-

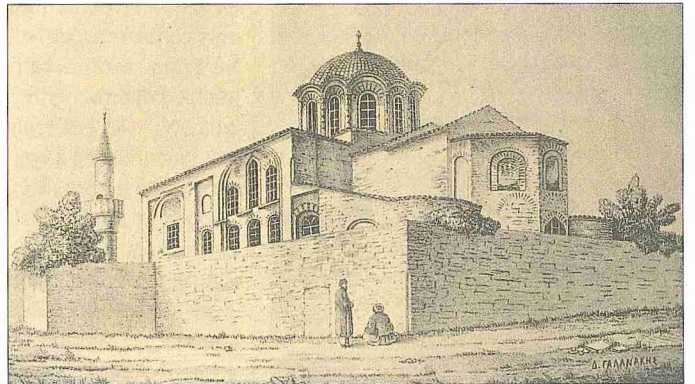
ret-i Atîk Camii), aslında Bizans döneminde Pantepotes Manastırı'nın "her şeyi gören İsa'ya ithaf edilmiş" kilisesidir. Bu manastır ve kilisesi, İmparator I. Aleksios Komnenos'un (1081-1118) annesi Anna Komnena tarafından yaptırılmıştı. Aleksios, önce annesinin manastırına verdiği Ege denizindeki bazı adaları 1087 Mayıs'da bir fermanla başka bir manastıra bağışladığına göre Pantepotes Manastırı 1081-1087 arasında kurulmuş olmalıdır. Anna, Bizans Devleti'nin idaresinde yirmi yılı aşkın bir süre faal rol aldıktan sonra manastırda kendisi için hazırlattığı özel daireye çekilmiş ve kısa bir süre sonra burada ölmüştür. 1181'-de bir ayaklanmadaki tutumu dolayısıyla patrik Teodosios da bu manastıra kapatılmış, I. Andronikos (1183-1185) kumandan Andronikos Lapardas'ın gözlerine mil çektiirdikten sonra onu bu manastıra hapsedtirmiştir. Haçlılar İstanbul'a sahip olduklarında burayı Venedik'teki San Giorgio Maggiore Benediktin tarikatına ait manastıra vermişlerdi. Ancak şehir 1261'de Bizanslılar tarafından geri alınınca manastır yine eski durumuna dönmüştür. Bazı kayıtlardan burada bir takım değerli elyazmalarının bulunduğu da öğrenilmektedir.

Fâtih Sultan Mehmed şehri aldıktan sonra bazı manastır ve kiliseler değişik maksatlarla kullanıldığı sırada, anlaşıldığına göre bu manastır Fâtih Külliyesi yapıncaya kadar imaret-zâviyeye ve medreseye dönüştürülmüş, kilise de bu zâviyenin ve medresenin mescidi olmuştur. Sanıldığı gibi burası sadece aşhane-imaret yapılmış değildir. Bu sebeple Eski İmaret Mescidi (Camii) olarak adlandırılmıştır. Fâtih'in vakfiyesinde bu eser için, "Biri dahi Eski İmaret tesmiye olunca kenîsedir, bu dahi Dârüssaltanatı'l-aliyye mahmiyye-i Kostantiniyye dâhilinde Eski İmaret ismiyle mevsûme olan mahalde vâkidir; şarkan taraf-ı salta-

nat için ihlâ ve ibkâ olunan arz-ı hâlîye, kibleten ve şimâlen Eski İmaret odaları demekle mâruf hücurât ve garben hücurât-ı mezkûre beyinde vâki sahn-ı hâlîye müntehîdir" denilmektedir. Bundan anlaşıldığına göre caminin kuzey ve batı tarafında eski manastırın hücreleri bulunuyordu. Aynı vakfiyenin başka bir yerinde bu konuya daha fazla açıklık getirilir: "Biri dahi Eski İmaret mahallesinde ulvî, süflî otuz beş bab hücredir, birbirine muttasıldır, kezâlik mâbeyn-i hücurâtta olan arz-ı hâlîye ve bağçe vakf-ı şerîftendir, Eski İmaret odaları demekle mâruftur, sâbıkâ kenise, hâlâ Eski İmaret demekle mâruf mescide mülâsıktır". Vakfiyenin görevliler bölümünde bu mescidin günde 5 akçe alacak bir imamı, her biri günde 2 akçe alacak iki müezzini ile yine günde 2 akçe alması uygun görülen bir kayyumu bulunacağı belirtilmiştir.

Eski İmaret Camii, Haliç kıyılarında başlayıp Fatih semtine doğru tırmanan yangınlardan zarar görmüş olmalıdır. Nitekim *Hadîkatü'l-cevâmi*'in yazma nüshalarının birindeki notta caminin yanmış olduğu ve o sırada Haremeyn Hazinesi'nden masrafları karşılanarak tamir edildiği bildirilir. Mimarisinde açıkça görülen değişikliğin ne zaman yapıldığı bilinmemektedir. Eski fotoğraflarında oldukça bakımsız bir durumda bulunduğu dikkati çeker. 1935'lerde minaresi yarı yıkık, fakat içi temiz ve namaz kılınır halde idi. Caminin esas girişi ve üç tarafı ahşap evlerle âdeta sarılarak kapatılmıştı. 1954'te Kur'an kursu olarak kullanılmış, bu sırada caminin içi yatakhane, son cemaat yeri olan holleri aş ocağı ve yemekhane haline getirilmişti. Ancak Mimar Fikret Çuhadaroğlu tarafından 1970'li yıllarda caminin içi ve dışı önemli ölçüde tamir edildi, hatta dış mimarisi eski orijinal görünümüne kavuşturuldu.

Eski İmaret Camii'nin XIX. yüzyılın ikinci yarısında Galanakis tarafından çizilmiş bir gravürü (Paspatis'ten)

Eski İmaret Camii'nin aslı olan kilise, doğu tarafında dik bir yokuş halinde inen bir tepenin üstünde inşa edilmiştir. Düzgün bir zemin sağlamak için, altında binanın ölçülerinde geç dönemlerde su sarnıcı haline getirildiği tesbit edilen bir mahzen yapılmıştır. Taş ve tuğladan karma teknikte yapılmış olan binanın çatısının mahya hattının iniş ve çıkışları kesilerek tamamen düz bir çizgi haline getirildiği, açıkta olan güney cephesindeki kemerlerin kesilmiş olmasından anlaşılmaktadır. Eski fotoğraflarda açıkça belli olan bu husus son tamirde giderilerek içerideki tonozların dışa aksettiği kavisli kemerler eski biçimleriyle ihya edilmiştir. Ortadaki kubbe ise kasnağının dalgalı mahyası, kademeli kemerler içindeki pencereleriyle orijinaldir. Ayrıca bina, İstanbul'da kubbesi kiremit örtülü tek cami olma özelliğine de sahiptir. Eski İmaret Camii'nin batı tarafında çapraz tonozlu iki holü (narteks) vardır. Esas mekân dört destekli kapalı haç biçiminde olup tam ortada kubbe yükselir. Destekler orijinal değildir. Bunların yerlerindeki sütunlar yangın veya zelzeleler sonunda çatladığından yerlerine örme pâyeler yapılmış veya taştan kılıf içine alınmıştır. İç narteksin üstünde ise iki sütunla açılan bir galeri vardır.

Dışarıya taşkın apsis kısmının iki yanında dört yapraklı yonca biçiminde birer hücre bulunur. Caminin etrafında olması gereken manastırdan bir iz kalmamıştır. Eski İmaret Camii, tarihi değerinin büyüklüğüne ve Fâtih Sultan Mehmed vakfı olmasına rağmen bugün iyi bir durumda değildir. Kiliseden çevrilen camilerde eski bir gelenek uyarınca min-

berde çifte sancak asılı bulunur ve imam hutbeye kılıçla çıktığından minberde bir de kılıç dururdu. Bugün bunlar da ortadan kalkmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Fatih Mehmet II Vakfiyeleri (nşr. Vakıflar Genel Müdürlüğü), Ankara 1938, s. 202, 205, 227, 257, 266 (vr. 44, 59, 165, 316, 358); Ayvansaraylı, *Hadikatü'l-cevâmi'*, I, 33; a.e.: *Camilerimiz Ansiklopedisi* (haz. İhsan Erzi), İstanbul 1987, I, 66-67; [Patrik Konstantios], *Constantiniade ou Description de Constantinople ancienne et moderne* (trc. M. R.), İstanbul 1846, s. 107-108; A. G. Paspatis, *Byzantini Meletai*, İstanbul 1877, s. 313-314; D. Pulgher, *Les anciennes églises de Constantinople*, Wien 1878, s. 27-28; C. Gurliitt, *Die Baukunst Konstantinopels*, Berlin 1909-12, s. 39-40; J. Ebersolt — A. Thiers, *Les Eglises de Constantinople*, Paris 1913, s. 171-182; A. van Millingen, *Byzantine Churches of Constantinople*, London 1912, s. 212-218; Schneider, *Byzanz Vorarbeiten zur Topographie und Archäologie der Stadt*, Berlin 1936, s. 68; Janin, *Eglises et monastères*, Paris 1969, s. 513-515; W. Müller-Wiener, *Bildlexikon zur Topographie Istanbul*, Tübingen 1977, s. 120-122; Th. F. Mathews, *Byzantine Churches, of Istanbul*, Pennsylvania 1976, s. 59-70; *Fatih Camileri* (haz. Fatih Müftülüğü), İstanbul 1991, s. 133-134; N. Brunov, "Über zwei byzantinische Baudenkmäler von Konstantinopel aus dem XI. Jahrhundert", *Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher*, IX, Atina 1932-34, s. 129-144.

SEMAVİ EYİCE

ESKİ KİMYA

(bk. SİMYA).

ESKİ MALATYA ULUCAMİİ

(bk. ULUCAMİ).

ESKİ SARAY CAMİİ

Selânik'te
Osmanlı döneminde
kiliseden çevrilme cami.

Saray-ı Atık Camii adıyla da anılan yapı Osmanlı döneminde kiliseden çevrilmiş camilerden biriydi; kimin tarafından ve hangi tarihte cami haline getirildiği tesbit edilememiştir. Yalnız Evliya Çelebi 1078 (1667-68) yılında uğradığı Selânik'in camilerini sayarken bunun da adını verdiğine göre (*Seyahatnâme*, VIII, 158) o tarihten önce müslümanların ibadetine açılmış olmalıdır. Eski Saray Camii, şehrin kuzey kesimindeki Hagios Demetrios Kilisesi'nin (Kâsimiye Camii) yukarısında yer almaktadır. Bu kiliseye Eski Saray Camii denilmesinin sebebi ola-

rak aynı yerde evvelce bir Bizans sarayının bulunması gösterilir. Bu saray daha Bizans döneminde XIV. yüzyılda çıkan Zelotlar ayaklanması (1342) sırasında tahrip edilmiştir. Türkler'in Selânik'i ele geçirdiklerinde (1430) bu yere "saray" anlamına gelen palatiden bozarak Balat dedikleri yolunda bir iddia vardır; fakat bu görüşün ne derece doğru olduğu bilinmez. Gerçek olan husus, Osmanlı döneminde Selânik valî konağının yani sarayının bu caminin komşusu olduğudur; cami adını bu konak veya saraydan almış olmalıdır. 1891'de Batı mimari üslûbunda yeni valî konağı (şimdiki Kuzey Yunanistan Bakanlığı) yapıldığında burası terkedilmiş, fakat bulunduğu kesim 1912'de Selânik'in kaybedilmesine kadar idarecilerin ve ileri gelenlerin oturdukları mahalle olarak kalmıştır.

Selânik'teki camiye çevrilmiş bütün kiliseler gibi Balkan Savaşı'nda şehir elden çıktıktan sonra derhal eski haline getirilen bu yapının 1360 yılına doğru Makarios Humnos tarafından Peygamber İlyas (Profetis Elias) adına kurulan manastırın başkilisesi olduğu ileri sürülür. Ch. Texier'nin binanın dışında rastladığı ve yanlışlıkla tarihini 1012 şeklinde okuduğu kitabenin 1284 tarihini taşıdığı tesbit edilmiş, ancak bu arada kitabenin kilisenin yapımı ile ilişkisinin bulunmadığı da anlaşılmıştır. Mimari tarzına göre bina XIV. yüzyıla aittir ve özellikle giriş cephesinde yer alan "liti" (ön mekân), bu mimari unsur ilk defa 1293'te ortaya çıktığı için kilisenin XIV. yüzyılda yapıldığı görüşünü daha da kesinleştirmektedir.

Kayalık bir zemin üzerine inşa edilmekle beraber bazı eski yapı kalıntıları üstüne oturtulduğu için zamanla binanın duvarlarında tehlikeli çatlaklar belirmiş ve hatta kubbesi de doğuya doğru eğrilmiştir. Bundan dolayı cami olarak kullanıldığı dönemde özellikle doğu tarafına büyük payandalar yapılmış, kubbe kasnağı da dört taraftan kavisli payandalarla desteklenmişti. Ana binayı göğüsleyen büyük payandalardan kuzeydoğuda bulunanı bu taraftaki cepheyi tamamen kaplıyordu. Balkan Savaşı'nın arkasından, Rumeli camilerinin özelliği olan çok uzun gövdeli ve şerefesi mukarnaslı minare yıktırılmış, 1960'ta başlatılan çok büyük bir restorasyon çalışması ile de bütün Türk devri ilâveleri ve payandaların tamamı kaldırılarak bina ye-

Eski İmaret Camii - Zeyrek / İstanbul

